

Η ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΣΑΤΑΝΑ ΘΕΩΡΙΑ ΕΝ ΤΗ ΣΩΤΗΡΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΥΠΟ

Α. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, δ. Θ.
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὸ περὶ ἀπολυτρώσεως δόγμα δὲν ἔτυχε παρὰ τῇ ἀρχαίᾳ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ συστηματικῆς ἐπὶ μέρους σπουδῆς καὶ μελέτης, οὔτε μὴν ἀνεπτύχθη κατὰ τὰς ποικίλας αὐτοῦ ὕψεις καὶ οὐσιώδεις στιγμὰς ἐν τῷ ὄλῳ ἔργῳ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ ἄλλα οὐσιώδη τῆς θείας ἀποκαλύψεως δόγματα.

Ἡ Ἐκκλησία, ἀπησχολημένη ἔκπαλαι περὶ τὴν ἀνάρεσιν τῶν τὰς βάσεις αὐτῆς ἐπαπειλουσῶν νὰ ἀνατρέψωσιν ἀντιτριαδικῶν καὶ χριστολογικῶν αἱρέσεων, σπουδαίως δὲ μεριμνῶσα περὶ τὴν κατοχύρωσιν καὶ αὐθεντικὴν διατύπωσιν τῆς πανταχόθεν λυσσωδῶς βαλλομένης περὶ Τριάδος καὶ Χριστοῦ διδασκαλίας, δὲν ἐμερίμνησε καὶ διὰ τὴν συστηματικὴν ἔκθεσιν τοῦ περὶ ἀπολυτρώσεως δόγματος, τοῦτο μὲν, ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος διδασκαλία ἦτο αὐτονόμητος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, οὐχὶ ὡς τις θεωρητικὴ διαδικασίᾳ καὶ ψιλῇ πίστις, ἀλλ' ὡς τι βίωμα ἰσχυρὸν τὴν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας πληροῦν καὶ ἄγον, τοῦτο δέ, ὅτι ὑπ' οὐδενὸς ὀθενδήποτε καὶ ὀπωσδήποτε ἡμφισβητήθη ἡ πραγματικότης καὶ δύναμις τῆς θείας περὶ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου τοῦ Θεοῦ οἰκονομίας. Ἀφ' ἐτέρου, Χριστολογία καὶ Σωτηριολογία εὐρηνται ἐν ἀρρήκτῳ συνυπάρξει καὶ ἀλληλεξαρτήσει ἐν τῇ συνειδήσει τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, τοῦλάχιστον δὲ παρὰ τῇ Ἀνατολικῇ οἱ δύο οὗτοι τῆς θείας ἀποκαλύψεως τομεῖς κατ' οὐσίαν συμπίπτουσιν. Εἶναι φανερόν, ὅτι τὸ ἀπολυτρωτικὸν τοῦ Κυρίου ἔργον τὰ μάλιστα ἐξαρτᾶται ἐκ τε τῆς περὶ Τριάδος καὶ τῆς περὶ τῆς συνθέσεως τοῦ θεανδρικοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, διδασκαλίας. Ἀληθευούσης τῆς ἀρειανῆς κακοδοξίας, ὡς καὶ πάσης διαστρεβλώσεως τῆς χριστολογικῆς διδασκαλίας, αἱ βάσεις τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρώπου αὐτομάτως καταρρέουσι. Κτίσμα τοῦ Πατρὸς οἰονδήποτε, ἔστω τὸ πρῶτον καὶ ἀνώτερον καὶ τελειότερον, δὲν δύναται νὰ ἄρῃ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο ὁ Κύριος μειωμένην ἔχων ἢ κατὰ δόκησιν ὄλως καὶ σικιὰν καὶ φαντασίαν τὴν ἄνθρωπίνην αὐτοῦ φύσιν. Ἡ δύο ἔχων παρ' αὐτῷ τέλεια καὶ ἀνεξάρτητα πρό-

σωπα ἢ μίαν θέλησιν. Τὴν ἀπολύτρωσιν προσπορίζει τῷ ἀνθρώπῳ ὁ αἰδιος καὶ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ Λόγος, ὅστις ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, σάρκα προσλαβόμενος, ἠώσεν ἀδιαίρετως καὶ ἀσυγχύτως ἐν τῷ ἐνὶ αὐτοῦ θεανδρικῷ προσώπῳ ἢ ὑποστάσει ἀκεραίας καὶ πλήρεις τὴν τε θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, τῆς τελευταίας οὐσης ἐν αὐτῷ ἀνυποστάτου. Ὡς θεάνθρωπος ὁ Κύριος, πληρῶν τὴν προαιώνιον τοῦ Πατρὸς βουλήν, σώζει τὸν ἄνθρωπος ἐκ τοῦ αἰωνίου θανάτου. εἶναι εὐνόητον ἐντεῦθεν, ὅτι ἡ ἀπολύτρωσις ἐξαρτᾶται ἀμεσώτατα ἐκ τῆς φύσεως τοῦ Λυτρωτοῦ. Διασφαλιζομένης ἄρα τῆς Χριστολογίας, ἡ Σωτηριολογία ἔπεται φυσικῶς. Ἡ σιγή, κατὰ ταῦτα, τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας περὶ τῆς ἀπολυτρώσεως δύναται νὰ ἐξηγηθῇ καὶ ἐκ τῆς ἐπόψεως ταύτης. Μάλιστα δὲ θὰ ἐλέγομεν, ὅτι τὸ κοινῶς ἀποδεκτὸν τυγχάνον ἀπολυτρωτικὸν τοῦ Κυρίου ἔργον εἰς χεῖρας πλείστων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας Πατέρων φέρεται, ὡς τὰ πολλά, καὶ ὡς σπουδαῖον χριστολογικὸν ἐπιχείρημα. Σώζων ὁ Κύριος τὴν ἀνθρωπότητα ἀποδεικνύεται φύσει Θεὸς καὶ τέλειος ἐν ταυτῷ ἄνθρωπος.

Παρά τὴν ἔλλειψιν ὅμως συστηματικῆς ἐκθέσεως τοῦ περὶ ἀπολυτρώσεως δόγματος παρὰ τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, ἐν τούτοις παρὰ πᾶσι σχεδὸν τοῖς Ἑλλησι Πατράσιν ἀπαντῶμεν κατὰ βάσιν τὰς κατὰ καιροὺς ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ θεολογίᾳ διατυπωθείσας περὶ τῆς ἀπολυτρώσεως θεωρίας. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπαντῶμεν τὴν παρὰ τοῖς Ἀποστολικοῖς Πατράσι καὶ Ἀπολογηταῖς, ὡς καὶ τῇ Ἀλεξανδρινῇ γνώσει, φερομένην θεωρίαν, καθ' ἣν ὁ Κύριος λυτροῦται τὴν ἀνθρωπότητα ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν θεὸς διδάσκαλος, ὁ φωτίσας τὴν διάνοιαν τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ φωτὸς τῆς θείας ἀληθείας, γενόμενος αὐτοῖς ὑπογραμμὸς καὶ πρότυπον πρὸς μίμησιν ἀνωτέρου ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Μετὰ ταῦτα, ἐν τῇ Ἀλεξανδρινῇ ἰδίῳ θεολογίᾳ, ἀπαντῶμεν τὴν μυστικὴν τῆς ἀπολυτρώσεως ὄψιν, καθ' ἣν ἡ σωτηρία ἐκλαμβάνεται ὡς θέωσις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν τῷ Σωτῆρι. Παραλλήλως, παρὰ τῇ Ἀντιοχειανῇ ἰδίῳ παραδόσει, ἀπαντῶμεν τὴν πραγματικὴν λεγομένην θεωρίαν, ἣτις ἐν τῷ Ἰλαστηρίῳ τοῦ Κυρίου πάθει βλέπει τὴν ἀπολύτρωσιν. Τέλος, παρὰ τισι μόνον ἐκ τῶν ἱερῶν Πατέρων, ἀπαντῶμεν καὶ τὴν περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Σατανᾶ θεωρίαν. Καὶ ἐκ μὲν τῶν τεσσάρων τούτων θεωριῶν αἱ τρεῖς πρῶται δὲν ἀπαντῶσιν ἀποκλειστικῶς καὶ μεμονωμένως, ἀλλ' ἀποτελοῦσαι ἐπὶ μέρους ὄψεις τοῦ ἐνιαίου ἀπολυτρωτικοῦ τοῦ Σωτῆρος ἔργου, κυκλοῦνται ἀλληλοσυμπληρούμεναι παρ' ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν ἱερῶν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας συγγραφέων καὶ Πατέρων. Ἡ δὲ τετάρτη, ὡς ἤδη ὑπεδηλώσαμεν, ἀποτελεῖ σποραδικὸν φαινόμενον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ περὶ ἀπολυτρώσεως παραδόσει, οὐδαμῶς ἀποτελέσασα ἀποκλειστικὴν περὶ σωτηρίας θεωρίαν, οὔτε μὴν κεντρικὴν καὶ οὐσιώδη σωτηριολογικὴν δόξαν, ἀλλ' ὅπως δευτερεύουσαν θέσιν καταλαβοῦσα ἐν τῷ σωτηριολογικῷ συστήματι καὶ αὐτῶν εἰσέτι τῶν εἰσηγητῶν καὶ ὑπερμάχων αὐτῆς.

Τῆς μὲν πρώτης θεωρίας βᾶσις ὑπόκειται, ὡς εἰκός, ἡ διὰ τῆς πτώσεως τῶν πρωτοπλάστων συσκότισις τοῦ ὅλου μὲν ἀνθρώπου, ἰδίᾳ ὅμως τοῦ λογικοῦ αὐτοῦ μέρους, ὡς τοῦ σπουδαιότερου κέντρου τῆς προσωπικότητος, ἐπικαλυφθέντος ὑπ' ἀχλύος καὶ ζόφου, διολισθαίνοντος δὲ ἀχειραγωγῆτου εἰς τῆς ἁμαρτίας τὸ ζοφερὸν σκότος. Ὁ Θεὸς Λόγος ἐνανθρωπήσας ἤρε μὲν τὴν πλάνην καὶ τὴν ἀχλὺν τῆς ἁμαρτίας, ἐδίδαξε δὲ τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀληθειαν, ἐφώτισε τὴν διάνοιαν αὐτῶν διὰ τοῦ φωτὸς τῆς θείας γνώσεως καὶ ἀληθείας, καὶ ἐγένετο αὐτοῖς πρότυπον μιμήσεως ἠθικοῦ καὶ ἐναρέτου βίου. Τὰ σημεῖα ταῦτα ἐξαίρονται κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ πρακτικῇ θεολογίᾳ τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων¹. Μετὰ ταῦτα, ἐν τῇ πρώτῃ Ἀλεξανδρινῇ Σχολῇ, ἡ ὄψις αὐτῆ τῆς ἀπολυτρώσεως ἀποτελεῖ τοῦτ' αὐτὸ τὸ κέντρον τῆς Σωτηριολογίας. Ἐν τῇ Ἀλεξανδρινῇ γνώσει, ἀποπείρα τοῦτο μὲν πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς ψευδωνύμου γνώσεως τοῦ ἀντιθέου γνωστικοῦ συστήματος, τοῦτο δὲ πρὸς προσέγγισιν καὶ προσηλυτισμὸν τοῦ ἀρχαίου ἐθνικοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, ὁ Χριστὸς ἐκλαμβάνεται ὡς ὁ Παιδαγωγός, ὁ θεὸς τοῦτέστιν διδάσκαλος, ὁ ποδηγετῶν τὸν ἄνθρωπον εἰς σωτηρίαν, ὁ δὲ τέλειος χριστιανὸς εἶναι ὁ γνωστικὸς², ὁ ὑπερβάς τὴν κοινὴν τῶν χριστιανῶν πίστιν καὶ ἀναχθεὶς εἰς μείζονα τελειώσεως σφαῖραν, εἰς τὴν γινώσιν τῶν θείων πραγμάτων καὶ τὴν ἠθικὴν τελειότητα. Ἐν τῇ σωτηριολογικῇ, λοιπόν, ταύτῃ ἀντιλήψει ἡ ἠθικὴ ὄψις τῆς ἀπολυτρώσεως εἶναι ἐκδηλός.

Ἐν τῇ δευτέρᾳ θεωρίᾳ, ἀφ' ἐτέρου, τὸ μυστικὸν στοιχεῖον εἶναι διάχυτον. Ἐνταῦθα ἡ ἀπολύτρωσις ἐκλαμβάνεται ὡς θέωσις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν τῷ Σωτῆρι. Ἡ θέωσις αὕτη δὲν εἶναι πανθειστικὴ ἀνάλυσις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν τῇ θεῷ οὐσίᾳ, ἀλλ' ἠθικὴ ἔνωσις τῆς πρώτης μετὰ τῆς δευτέρας, ἐκλάμπρυνσις καὶ ἐξύψωσις τῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως, κατὰ τὴν χωρητικὴν καὶ δεκτικὴν αὐτῆς δύναμιν, εἰς τὴν σφαῖραν τῆς θεότητος. Τὴν θέωσιν τοῦ

1. Οὕτως ἐν τῇ Διδαχῇ τῶν Ἀποστόλων (Patrum Apostolicorum Opera, IX, 3, Lipsiae 1906, σ. 219) ἀναπέμπεται εὐχαριστία τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ὑπὲρ τῆς ζωῆς καὶ «γνώσεως», ὡς ἐχαρίσατο ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ τοῦ Παιδὸς αὐτοῦ. «Ὅρα καὶ X, 2, αὐτόθι, σ. 220. — Ἐν δὲ τῷ Ποιμένι τοῦ Ἑρμᾶ, συνδυάζεται ἡ ἀπολυτρωτικὴ τοῦ Κυρίου ἐνέργεια μετὰ τοῦ προφητικοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος (SIM. V, 6, 3, αὐτόθι σ. 175).— Παραπλήσια λέγει καὶ ὁ ἱερός Κλήμης ὁ Ρώμης ἐν τῇ Α' αὐτοῦ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ. Ἡ ὄρασις τῆς ὑπερτάτης τοῦ Θεοῦ ὄψεως, ἡ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς καρδίας ἡμῶν διάνοιξις, ἡ ἀναγωγὴ τῆς ἐσκοτισμένης ἡμῶν διανοίας εἰς τὸ θεσπέσιον τοῦ Κυρίου φῶς, καὶ ἡ κατοχὴ ἀθανάτου γνώσεως εἶναι, κατὰ τὸν Κλήμεντα, ἀγαθὰ προσπορισθέντα ἡμῖν ὑπὸ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου τοῦ Θεοῦ (Α' ἐπιστολ. πρὸς Κορινθ., XXXVI, 2, αὐτ. σ. 20). Ἀλλαχοῦ δὲ σημειοῖ, ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ «ἐκάλεσεν ἡμᾶς ἀπὸ σκότους εἰς φῶς, ἀπὸ ἀγνωσίας εἰς ἐπίγνωσιν δόξης ὀνόματος αὐτοῦ ... ἀνοίξας τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ἡμῶν εἰς τὸ γινώσκειν τὸν μόνον ὕψιστον ἐν ὑψίστοις» (αὐτ. LIX, 2, 3, σ. 32).

2. Πρβλ. Κλήμ. Ἀλεξανδρέως P. M. Gr. VIII, 1049, 1161, 1252, 1348 καὶ IX, 295, 440, 484, 485..

άνθρώπου¹ προσδιορίζει τὸ γεγονός τῆς θείας τοῦ Λόγου ἐνανθρωπήσεως², ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν ἀντικειμενικὴν πραγματικότητα αὐτῆς. Ἐν τῷ ἐνιαίῳ δηλαδή προσώπῳ τοῦ Σωτῆρος, ἥδη ἐξ ἄκρας συλλήψεως, ἡ ἀνθρωπίνη φύσις διὰ τῆς ἀρήτου ἐνώσεως αὐτῆς μετὰ τῆς θείας φύσεως ἐθεώθη, βάσει τῆς ἀντιδόσεως τῶν ιδιωμάτων τῶν δύο τοῦ Κυρίου φύσεων ἐν τῷ ἐνιαίῳ αὐτοῦ προσώπῳ. Ἄλλ' ὅμως, βάσει τῆς μυστικῆς ἐνότητος τῆς καθόλου ἀνθρωπίνης φύσεως, τὸ ἐν τῷ Κυρίῳ ἀντικειμενικῶς ἐπιτελεσθὲν ἔργον τῆς θεώσεως μεταβαίνει, δυνάμει, καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς εἰς Χριστὸν πιστεύοντας, οἵτινες καλοῦνται, ὅπως ἐνεργῶς, δι' ἠθικῆς προόδου καὶ πνευματικῆς προκοπῆς καὶ τελειοποιήσεως, ἀξιοποιήσωσιν ὑποκειμενικῶς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐν τῷ Χριστῷ καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ θέωσιν. Τὰς ἰδέας ταύτας ἀπαντῶμεν κυρίως ἐν τῇ θεολογικῇ σιέψει τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ θεολογικῆς σχολῆς, ἐν ᾗ ἐπεκράτει ἔκπαλαι, ὡς γνωστόν, τὸ μυστικὸν καὶ ἀλληγορικὸν πνεῦμα, χωρὶς βεβαίως νὰ ἀπουσιάζωσι προσόμοιοι ἰδέαι καὶ ἀντιλήψεις παρὰ τῇ πραγματικωτέρᾳ θεολογικῇ τῆς Ἀντιοχείας Σχολῆς.

Ἐν τῇ τρίτῃ θεωρίᾳ ἡ ἐξιλαστήριος τοῦ Κυρίου θυσία καὶ τὸ ποικίλον ἐν ταπεινώσει ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πάθος, ἀποτελοῦσι τὴν κυριωτέραν στιγμὴν τῆς ἀπολυτρώσεως. Διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος προσέβαλε τὴν θείαν ἀγαθότητα καὶ ἀπεξένωθη τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, καταστάς δ' ἐνοχος πρὸ τῆς θείας δικαιοσύνης, ἔδει νὰ ἱκανοποιήσῃ ταύτην δι' ἐπανορθώσεως τοῦ ἰδίου σφάλματος. Τοῦτο ὅμως ἐτύχανε παντελῶς ἄπορον εἰς τὸν ὑπὸ τὴν καταθλιπτικὴν πίεσιν τῆς ἁμαρτίας οἰμῶζοντα ἄνθρωπον, ὅστις ἀφ' ἑαυτοῦ αἰωνίως θά παρέμενεν ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ τε φυσικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ θανάτου. Ὁ Θεὸς ὅμως δὲν ἠθέλησε τὴν ἀπώλειαν καὶ τὸν πνευματικὸν θάνατον τοῦ δημιουργήματος αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ ἴδιος, τῇ θείᾳ αὐτοῦ χρώμενος ἀγαθότητι, σοφίᾳ καὶ

1. Τὴν θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐπιγραμματικῶς ἐξάγει ὁ ἱερὸς Ἀθανάσιος. «γέγονε γὰρ ἄνθρωπος ἵνα ἡμεῖς ἐν ἑαυτῷ θεοποιήσῃ» (Epist. ad Adelphium, 4, P. M. Gr. XXVI σ. 1077). Ἄλλαχού πάλιν. «Αὐτὸς γὰρ ἐνηθρόπησεν, ἵνα ἡμεῖς θεοποιηθῶμεν (De Inc., 54, P. M. Gr. XXV, σ. 192). Τὰς φράσεις ταύτας τοῦ Ἀθανασίου υἱοθετήσαντες, ἐπανελάβον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ μεταγενέστεροι Ἕλληνες θεολόγοι, εἰς οὓς, ὡς ἐλέχθη, προσιδιάζει ἡ μεγαλειώδης αὐτῆ περὶ τῆς ἐν Χριστῷ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία.

2. Ὅτι βεβαίως προϋπόθεσις τῆς περὶ θεώσεως διδασκαλίας ὑπόκειται ἰσχυρὰ τις ἀνθρωπολογικὴ δόξα, εἶναι οἴκοθεν φανερόν. Θεώσεως δεκτικὸς εἶναι μόνος ὁ ἄνθρωπος, τὸ λογικὸν δὴλον ὅτι δημιουργήμα, τὸ πλασθὲν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς δημιουργίας αὐτοῦ ἐνέχει ἐν ἑαυτῷ φύσιν συγγενέουσαν τῷ θεῷ, τείνουσαν εἰς τὴν ἠθικὴν μετὰ τοῦ δημιουργοῦ ἑξομοίωσιν. Οἱ χαρακτῆρες οὗτοι, ἀλλοιωθέντες παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τῆς εἰς τὴν ἁμαρτίαν πτώσεως, ἀναθάλλουσιν ἐν τῷ Κυρίῳ, ἦτοι ἡ μὲν εἰκὼν ἀναφαίνεται ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ προπρωτικῇ αἴγλῃ καὶ λαμπρότητι, ἡ δ' ὁμοίωσις, ἡ ἀνακοπέισα διὰ τῆς παρεμπιπτόσεως τῆς ἁμαρτίας, πλήρως ἐπιτυγχάνεται. Ἡ θέωσις, κατὰ τὴν ἐποψιν ταύτην, ἐκλαμβάνεται ὡς ἀνάκτισις, ἀνακαίνισις καὶ ἀνάπλασις τοῦ πεπτωκότος.

παντοδυναμία, ἀνέλαβε τὴν σωτηρίαν τοῦ πεπτωκότος, διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Ὁ Κύριος, ὡς ἐκπρόσωπος πάντων τῶν ἀνθρώπων, ἀναλαμβάνει τὴν ἱκανοποίησιν τῆς θείας δικαιοσύνης καὶ τὴν ἐξόφλησιν τοῦ πρὸς τὸν Θεὸν χρέους ἡμῶν. Ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, προσφέρει τῷ Θεῷ Πατρὶ τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίαν τῆς ἀμωμήτου αὐτοῦ ζωῆς, ὑφίσταται τὰς τιμωρίας καὶ κακώσεις πάσας, ἃς ἕδει νὰ ὑποστῇ τὸ ἁμαρτήσαν τῶν ἀνθρώπων γένος, θανατοῦται ἀνθ' ἡμῶν, ἱκανοποιήσας διὰ τῆς ἱλαστηρίου αὐτοῦ θυσίας τὴν θείαν δικαιοσύνην, ἐξαγοράσας ἡμᾶς τῷ ἰδίῳ αἵματι ἐκ τοῦ αἰώνιου θανάτου καὶ καταστήσας εὐνοὺς τῷ Θεῷ Πατρὶ. Ἐν μιᾷ λέξει ὁ Κύριος προσφέρει τῷ Θεῷ Πατρὶ τὴν ἱλαστήριον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίαν αὐτοῦ, δι' ἧς ἀπαλείφει τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου καὶ συναλλάσσει τὸ γένος ἡμῶν μετὰ τοῦ Δημιουργοῦ.

Κατὰ τὴν τετάρτην, τέλος, θεωρίαν ἢ ἀπολύτρωσις τοῦ ἀνθρώπου ἐκλαμβάνεται ὡς ἀπελευθέρωσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐκ τῆς κυριαρχίας τοῦ Σατανᾶ. Ἡ θεωρία αὕτη ἐν κεντρικαῖς γραμμαῖς ἔχει ὡς ἀκολούθως. Διὰ τῆς ἁμαρτίας τὸ ἀνθρώπινον γένος ὑπέπεσεν εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σατανᾶ. Οὗτος ἀπέκτησε δικαιώματα ἐπὶ τοῦ ἀποστατήσαντος ἀνθρώπου. Ὁ Κύριος, κατὰ ταῦτα, σαρκωθείς, ἦλθεν εἰς τὴν γῆν ὅπως καταλύσῃ τὸ ἔργον τοῦ Διαβόλου, ἀναιρέσῃ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ, καὶ ἐλευθερώσῃ τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς συγγῆς παρὰ τῷ Διαβόλῳ δουλείας. Καὶ ὅλος μὲν ὁ βίος καὶ τὸ καθόλου ἔργον τοῦ Κυρίου ἀπετέλεσαν νίκην κατὰ τοῦ ἐργάτου τῆς ἀνομίας, ὅμως ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐπέτυχε τὴν κατάλυσιν τοῦ κράτους τοῦ Σατανᾶ καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν δεσμίων. Ὁ Κύριος, ὅμως, δὲν ἠθέλησε διὰ τῆς βίας νὰ συντρίψῃ τὸ κράτος τοῦ ἐχθροῦ, τοῦθ' ὅπερ θὰ ἦτο κατ' ἀρχὴν ἀνάρμοστον πρὸς τὴν θείαν δικαιοσύνην. Ὅθεν μετὰ τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ Διαβόλου συνάπτεται συμφωνία τις, ἡ ἀκόλουθος· ὁ μὲν Σατανᾶς νὰ λάβῃ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου ὡς λύτρον, νὰ ἀφήσῃ δὲ ἐλευθέρως τὰς ὑπ' αὐτοῦ κατεχομένας ψυχὰς τῶν λοιπῶν ἁμαρτωλῶν ἀνθρώπων. Ὁ μισόκαλος, ἐξ ἀπληστίας ἀγόμενος, δέχεται τὴν συμφωνίαν ταύτην, βλέπων ἐν τῷ Σωτῆρι ψυχὴν πολλῶν τιμιωτέραν καὶ κρείττονα τῆς τῶν λοιπῶν πάντων ἀνθρώπων. Τί συμβαίνει ὅμως; Ἀπατηθεὶς πρὸς ὥραν ὅτι ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ τῆς ψυχῆς ἀπλοῦ τινος ἀνθρώπου, καὶ προσβαλὼν τῷ θεανθρώπῳ, συλλαμβάνεται ἀπὸ τὸ ἀγκιστρον τῆς ὑπὸ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐγκρυπτομένης θεότητος. Οὕτως, ἀναμαρτήτου ἀπογευσάμενος σαρκός, διέπραξεν ἀδικίαν μεγίστην καὶ ἔγκλημα ἀπεχθές, ὑπερβὰς τὰ ὅρια τῆς δικαιοδοσίας αὐτοῦ, τῆς κατακρατήσεως δηδαδῆ τῶν ψυχῶν τῶν ἁμαρτωλῶν μόνον ἀνθρώπων, ἡ δὲ θεία φύσις, εἰσελθοῦσα ἐν τῷ κράτει τοῦ ἀρχεκάκου, καὶ τῇ δικαιοσύνῃ αὐτῆς χρωμένη, ἐλευθεροῦ πάντας τοὺς δεσμίους καὶ τὴν ὑπέρβασιν τοῦ μισοκάλου πατάσσει, καταλύσασα τὰ βιαίως κτηθέντα δικαιώματα αὐτοῦ. Οὕτως, ἐλευθεροῦται τῶν ἀνθρώπων τὸ

γένος ἐκ τῆς τυραννίας τοῦ Διαβόλου, τοῦ ἐν τῇ συμφωνίᾳ ταύτῃ οἶονεὶ ἀπατηθέντος καὶ οἰκτρῶς παρὰ τοῦ Κυρίου ἡττηθέντος.

Τὴν τελευταίαν ταύτην θεωρίαν, παρὰ τισὶ μόνον ἐκ τῶν Πατέρων φερόμενην καὶ ἀποτελοῦσαν ἐν τῇ σωτηριολογίᾳ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας φαινόμενον σποραδικὸν καὶ δευτερευούσης ὅλως σημασίας, δυναμένην δὲ κατὰ τὸ ἀπλοῦν αὐτῆς σημαίνουσα καὶ ἄνευ ἐπιστασίας τινὸς καὶ μελέτης βαθυτέρας νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ἐπικρίσεις ἐπὶ ἀνηθικότητι ἐν τῷ σωτηριολογικῷ συστήματι τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, μελετῶμεν ἐν τοῖς ἑξῆς.

Ἡ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΣΑΤΑΝΑ ΘΕΩΡΙΑ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΠΑΤΡΑΣΙΝ

ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ

Παρὰ τῷ ἱερῷ τῆς Λυῶνος Ἐπισκόπῳ, ὡς γνωστόν, ἡ ἐν Χριστῷ ἀπολύτρωσις ἐκλαμβάνεται ὡς τις ἀνακεφαλαίωσις (*recapitulatio*) τῶν πάντων ἐν αὐτῷ. Ὑπὸ ἀνακεφαλαίωσιν δέον νὰ νοήσωμεν τὴν θεῖαν ἐκείνην διάταξιν, καθ' ἣν ἡ διὰ τῆς παρακοῆς καὶ πτώσεως, τῇ ἐπιβουλῇ τοῦ ἀρχεκάκου, διατάραξις καὶ ἀντιστροφή τῆς λογικῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας αἴρεται, αὕτη δὲ ἀνευρίσκει ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἐνσαρκωθέντος Λόγου τοῦ Θεοῦ τὴν φυσικὴν αὐτῆς πορείαν καὶ τίθεται ἐπὶ τῆς ἀληθοῦς αὐτῆς τροχιάς ἐν τῷ ἔργῳ τῆς θείας περὶ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίας. Ὁ Κύριος, ὡς ὁ καινὸς δεῦτερος Ἀδάμ, ἰᾶται τοῦ παλαιοῦ Ἀδάμ¹ τὰ παραπτώματα, καὶ ἀποκαθίστησι παρ' αὐτῷ τὴν ἀμαυρωθεῖσαν τοῦ Θεοῦ εἰκόνα καὶ τὴν ἀπολεσθεῖσαν θεῖαν ὁμοίωσιν. Ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ ὁ Θεάνθρωπος, κατὰ τὸν Εἰρηναῖον, «*longam hominum expositionem is seipso recapitulat*»², ἐπὶ γῆς δ' ἐπεφάνη ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ «*universam dispositionem et omnia in semetipso recapitulans*»³. Πρὸς τὸν σκοπὸν δ' ὅπως ἀνακεφαλαίωσῃ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ, ὁ Σωτὴρ μετέρχεται, ἐν τῷ θεῷ αὐτοῦ προσώπῳ, πάντα τ' ἀνθρώπινα, ἐκτὸς μόνης τῆς ἁμαρτίας, καταπολεμῆ δὲ τὸν Διάβολον καὶ κατάγει κατ' αὐτοῦ νίκην, ἐνθα ἀκριβῶς ἐν ἀρχαῖς ὁ παλαιὸς Ἀδάμ ὑπέστη τὴν παρὰ τοῦ Διαβόλου ἡτταν.

1. Ὁ Εἰρηναῖος, ἀντεπερχόμενος κατὰ τῶν γνωστικῶν καὶ μαρκιωνιτικῶν συστημάτων τῶν ἀντιτιθεμένων δημιουργίαν καὶ ἀπολύτρωσιν, ἀνὰ πᾶν βῆμα ἐξάγει τὴν ταυτότητα τοῦ Θεοῦ δημιουργοῦ μετὰ τοῦ Λυτρωτοῦ, ἀναδεικνύει δὲ τὴν ἐνότητα δημιουργίας καὶ ἀπολυτρώσεως. Ὁ Κύριος, κατὰ ταῦτα, ἀνακεφαλαῖοι ἐν ἑαυτῷ τὴν παλαιὰν δημιουργίαν. «*Antiquam plasmationem in se recapitulans*» (*Adv. Haer. Omn. iii. 31, 3*). Ὁ Ἀδάμ, καίπερ πεπτωκώς, οὐδαμῶς διαφεύγει τῶν χειρῶν τοῦ Δημιουργοῦ, ἐν δὲ τῷ Χριστῷ ἡ ἀνθρωπότης ἀποκαθίσταται εἰς τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς πρότυπον καὶ ἀνευρίσκει τὸ φυσικὸν αὐτῆς κέντρον.

2. *Adv. Haer. Omn. III, 19, 1.*

3. *Adv. Haer. Omn. III, 17, 6.*

Ἐπιβεβαιώσας ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν τοιούτων σωτηριολογικῶν τοῦ Εἰρηναίου ἀντιλήψεων ἡ πάλῃ καὶ ὁ ἀγὼν τοῦ ἀνακεφαλαιωτοῦ Κυρίου κατὰ τοῦ ἀρχεκάκου, καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ ἀπελευθέρωσις τοῦ Ἀδάμ καὶ ἀποκατάστασις εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐλευθερίαν, θὰ ἦσαν σημεῖα διδασκαλίας καιρία, εἶναι οἴκοθεν φανερόν.

Ἐν τῷ σημείῳ ἀκριβῶς τούτῳ ἐλέχθη ὑπὸ διαφόρων θεολόγων, ὅτι ὁ Εἰρηναῖος ἀπεδέχθη τὰ δικαιώματα τοῦ Σατανᾶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἐγένετο δὲ ὁ εἰσηγητὴς τῆς περὶ λύτρων λεγομένης θεωρίας¹.

Ἐπιβεβαιώσας οὐδὲ πόρρωθεν δύναται νὰ εὐσταθήσῃ ὁ διίσχυρισμὸς οὗτος, θέλομεν καταδείξει κατωτέρω.

Ἐπιβεβαιώσας, ἔχων ἡ ἀντιπαλαίση, ὡς ἐλέχθη, ἐναντίον τοῦ δυϊσμοῦ τῶν γνωστικῶν συστημάτων, ἐν τῷ χειρισμῷ τοῦ λεπτοῦ θέματος τῆς ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἀντιμετωπίσεως τοῦ Διαβόλου, μεγάλην προσοχὴν καταβάλλει, ὅπως ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον τοῦ διχασμοῦ τοῦ σύμπαντος εἰς δύο ἀντικειμένας καὶ ἀντιτιθεμένας ἀρχάς, τὸν ἐπικρεμάμενον φυσικῶς εἰς πάντα χειριζόμενον τὸ θέμα τοῦτο. Οὕτως, ἀπὸ μιᾶς ἐπόψεως ὁ Διάβολος φέρεται ὡς οὐδὲν δικαίωμα ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου κεκτημένος, ὡς οὐδεμίαν ἀξίωσιν παρὰ τῷ Θεῷ, ὡς τις καταχραστὴς καὶ ληστὴς καὶ τύραννος, ἀδίκως τὰς χεῖρας ἐπιβαλὼν ἐπὶ τοῦ δημιουργήματος τοῦ Θεοῦ. Τοῦτον ὁ Κύριος, ἀπολυπραγμονήτως καὶ ἀμέσως, δέον νὰ θέσῃ ἐκποδῶν, ἀφαιρῶν τὴν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἰσχὴν αὐτοῦ².

Ἐπιβεβαιώσας, ἔχων ἡ τοιαύτη βία πῶς καταπάτησις τῆς ἰσχύος τοῦ Σατανᾶ, κατὰ τὸν Εἰρηναῖον, θὰ ἦτο ἀνάρμοστος εἰς τὴν θείαν δικαιοσύνην. Ἐπιβεβαιώσας δὲ δικαιοσύνη τὸν ἠθικὸν χαρακτήρα τῶν πράξεων τοῦ Θεοῦ, ἀποδέχεται, ὅτι καὶ ἐναντι αὐτῆς ταύτης τῆς ἀποστασίας ὁ Κύριος τηρεῖ τοὺς ὅρους ἐνεργείας ἠθικῆς καὶ δικαίας. Ἐν τῷ ἀπολυτρωτικῷ τοῦ Κυρίου ἔργῳ συμπλέκονται ἐναρμονιζόμεναι οὐσιώδεις τῆς θείας οὐσίας ιδιότητες, ἡ τε θεία σοφία καὶ ἀγαθότης καὶ δικαιοσύνη³. Καὶ ἡ μὲν θεία ἀγαθότης εἶναι ἡ ἀγαθὴ τοῦ Πατρὸς βούλησις, ἡ ἐκ τῆς θείας οὐσίας προϊοῦσα, ὅπως σῶσῃ τὸ ἀποστατήσαν

1. Οὕτως ὁ A. Sabatier (*La doctrine de l'expiation et son évolution historique*, Paris 1903, σ. 47-49) ὑπεστήριξεν ὅτι, παρ' Εἰρηναίου, εἰδὸς τι συναλλαγματικοῦ συμβολαίου τελεῖται μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ δαίμονος, βάσει τοῦ ὁποῦο ὁ Θεὸς προσφέρει, ὡς λύτρον, τὴν ψυχὴν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν Διάβολον, ὡς ἀντάλλαγμα τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατεχομένων ἀνθρωπίνων ψυχῶν. Ὁ Διάβολος ἀποδέχεται τὴν συναλλαγὴν, ἀλλὰ συλλαμβάνεται ἐν τῇ παγίδι· ἀφήσει τοὺς ἀνθρώπους, ἵνα δεχθῆ ἑαυτῶν τὴν ψυχὴν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Δὲν ἦτο ὅμως τοσοῦτον ἰσχυρὸς, ὥστε νὰ κρατήσῃ ταύτην. Οὕτως ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὡς κραταίως, ἐξέρχεται τοῦ Ἄδου, συνθλάσας τούτου τὰς πύλας. Τὸ ὑπογραφὸν συμβόλαιον οὐδεμίαν ἰσχὴν πλέον ἔχει. Ὁ μέγας ἀπατεὼν ἠπατήθη ἀπ' ἑαυτοῦ (παρὰ D. Th. C., Irénéee, t. VII, c. 2479. - Ὁρα καὶ H.E. Oxenham, *Histoire du dogme de la Rédemption*, σ. 142-143).

2. H. E. N. Turner, *The Patristic Doctrine of Redemption*, London 1952, σ. 54.

3. «Pro nobis igitur omnia haec srestinuit Dominus... uti et bonitas ostendatur et iustitia perficiatur (Adv. Haer. XXXVII, 7, P. M. Gr. t. VII, c. 1104).

λογικὸν αὐτοῦ δημιουργήμα. Ἡ θεία σοφία πάλιν ἀναφέρεται εἰς τὴν προσφυᾶ ἐξεύρεσιν τρόπου, ὅπως ἀνακαλέσῃται εἰς σωτηρίαν τὸν πεπτωκότα. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅμως τῆς θείας δικαιοσύνης τῆς ἐπιδειχθείσης ἐν τῷ σωτηρίῳ τοῦ Κυρίου ἔργῳ, ἐνυπολανθάνει φυσικῶς ἡ ἀντικειμενικὴ ἀναγνώρισις ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας παρὰ τῷ Σατανᾷ. Καὶ κατ' ἀρχὴν μὲν ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἐνταῦθα καὶ ἀλλαχοῦ, ὑπὸ τὸν κάλαμον τοῦ Εἰρηναίου ἐκλαμβάνεται ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ αὐτῆς ἐννοίᾳ, ὡς τις ἐνέργεια σύμφωνος τῇ τάξει, τῇ φυσικῇ δημιουργίᾳ, ἐν ἀρμονίᾳ τελοῦσα πρὸς τὸν λόγον, λογικὴ. Κατὰ ταῦτα, πᾶσα ἡ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου οἰκονομία, τονίζει ὁ ἱερός Πατήρ, τελεῖται κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς ἀγαθὴν εὐδοκίαν, ὥστε, οὔτε ὁ Θεὸς νὰ ἡττηθῇ, οὔτε ὅμως ἡ τέχνη αὐτοῦ νὰ παρουσιάσῃ ἔλλειψιν τινα: "Ἄν ὁ ἄνθρωπος, ὃν ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε πρὸς ζωὴν, ἐξηκοντίζετο ὀλοσχερῶς εἰς τοῦ θανάτου τὸ κράτος, ὁ Θεὸς προφανῶς θὰ ἡττάτο, ἡ δὲ κακία τοῦ Ὁφειῶς θὰ ἐθριάμβευεν ἐπὶ τῆς θείας βουλήσεως. Ὁ Θεὸς ὅμως εἶναι ἀήττητος καὶ μεγάλθυμος. Οὕτω, διὰ τοῦ νέου Ἀδάμ, ἐδέσμευσε τὸν δαίμονα καὶ ἀνεζωογόνησε τὸν νενεκρωμένον ἄνθρωπον¹.

Ὡς βλέπομεν, ὑπὸ τὴν γενικὴν αὐτῆς ὄψιν ἡ δικαιοσύνη οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ ἡ λογικὴ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, ἥτις, σύμφωνος τῇ θείᾳ οὐσίᾳ καὶ τῇ λογικῇ τῆς δημιουργίας τάξει, θεραπεύει καὶ σώζει τὸν πεπτωκότα ἄνθρωπον, χωρὶς νὰ ἀδικήσῃ τὸν Διάβολον.

Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, αὕτη φέρει τὸν ἠθικὸν χαρακτήρα τῆς σοφίας².

Παραλλήλως ὅμως, ὡς προείπομεν, ἡ δικαιοσύνη αὕτη δύναται νὰ ἐμφανίη καὶ ἀναγνώρισιν ἀντικειμενικῶν δικαιωμάτων τοῦ Σατανᾷ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Θεὸς, δῆλον ὅτι, ὀρθῶς δικαίως, ἀναγνωρίζων τὴν κυριότητα τοῦ ἀλλοτρίου. Παρὰ τῷ Εἰρηναίῳ ἔχομεν τὸ ἀκόλουθον σχετικὸν χωρίον.

«Quoniam Verbum potens, et homo verus, sanguine suo rationaliter redimens eos, redemptionem semetipsum dedit pro his, qui in captivitate ducti sunt. Et quoniam injuste dominabatur nobis apostasia; et cum nature essemus Dei omnipotentis, alienavit nos contra naturam, suos proprios faciens [discipulos; potens in omnibus Dei Verbum, et non deficiens in sua justitia, iuste etiam adversus ipsam conversus est apostasiam, ea quae sunt sua redimens ab ea; non cum vi, quemadmodum illa initio dominabatur nostri, ea quae non erant sua insatiabiliter rapiens; sed secundum suadellam, quemadmodum decebat Deum suadentem, et non vim inferen-

1. Adv. Haer. Omn. 1, III, XXXIII, 1-2, P.M.Gr. t. VII, c. 961-962.

2. G. Rivière, La doctrine de saint Irénée sur le rôle du démon dans la rédemption, ἐν Bulletin d' ancienne littérature et d'archéologie chrétiennes, [Paris 1911, t. 1, σελ. 200. — Περὶ τῆς θείας δικαιοσύνης ἔργου καὶ Α. d'Alès, La doctrine de la récapitulation en s. Irénée, ἐν Recherches de science religieuse, Paris 1916, t. VI, σ. 204-206.

t e m, accipere quae vellet: ut neque quod est justum confringeretur, neque antiqua plasmato Dei deperiret»¹.

Ἐν τῷ ἀνωτέρῳ χωρίῳ ἔχομεν τὰς ἐξῆς δόξας· ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος, ὡν συγχρόνως καὶ ἀληθὴς ἄνθρωπος, κατὰ λογικὸν τρόπον ἰᾶται ἡμᾶς, ἀχθέντας εἰς δουλείαν· ὅτι, καίπερ ἀδίκως ἢ ἀποστασία ἐδούλωσεν ἡμᾶς καὶ ἠλλοίωσε τῆς φυσικῆς ἡμῶν ὑποστάσεως, ὁ παντοδύναμος τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ μηδαμῶς λειπόμενος κατὰ τὴν θεϊαν αὐτοῦ δικαιοσύνην, καὶ ἔναντι αὐτῆς ταύτης τῆς ἀντιθέου δυνάμεως φέρεται ἐνεργῶν· δικαίως, καὶ ἐλευθεροῖ ἡμᾶς οὐχὶ βία, ὃν τρόπον ὁ ἀρχέκακος ἡμᾶς ἐχειρώσατο τὸ πάλαι, ἀλλὰ διὰ τῆς πειθοῦς, ὡς ἀρμόζει τῷ θείῳ· καὶ ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου οὔτε τὸ δικαίον καταπατεῖται, ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ παλαιὸν τοῦ Θεοῦ πλάσμα τέλεον ἀπόλλυται.

Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου ἐκ πρώτης ὄψεως δύναται τις νὰ συναγάγῃ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ Σατανᾶ, ἀφοῦ ρητῶς λέγεται, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπέναντι τῆς ἀποστασίας τηρεῖ τοὺς κανόνας τοῦ δικαίου. Τοῦτο δὲ ἦγαγε καὶ ἐπίους τῶν θεολόγων εἰς τὸ σχετικὸν συμπέρασμα.

Ἐπιπλέον ὁ Εἰρηναῖος δὲν ἀποδέχεται δικαιώματα τοῦ Σατανᾶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν αὐστηράν τῆς λέξεως ἔννοιαν, φαίνεται ἐξ ὧσιν ὁ ἴδιος ἀνομολογεῖ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐδενὶ οὐδὲν χρέος συνῆψε ἢ μόνῳ τῷ Θεῷ, οὐτινος τὰς ἐντολὰς παρέβη κατὰ τὴν ἀρχήν². Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὁ Σατανᾶς δὲν δύναται νὰ ἔχῃ πραγματικὰ δικαιώματα ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου³. Τὸ δικαίωμα καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ εἶναι ὅλως ἀόριστα. Παρὰ ταῦτα, παραμένει τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ Λυτρωτοῦ γίνεται ἄνευ βίας καὶ διὰ τῆς πειθοῦς⁴. Ταῦτα εἶναι σύμφωνα τῇ θείᾳ δικαιοσύνῃ, ἥτις, αἰθίς ἐπαναλαμβάνομεν, δὲν σημαίνει συναλλαγὴν τινὰ βάσει τῶν κανόνων τοῦ δικαίου μεταξύ Θεοῦ καὶ Διαβόλου, ἀλλὰ, συνωνύμως τῇ θείᾳ σοφίᾳ, δηλοῖ τὸν λογικὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου⁵.

1. Adv. Haer. Omn. V, 1, 1, P. M. Gr. VII, c. 1121.

2. Adv. Haer. Omn. V, XVI, 3, P. M. Gr. VII, c. 1168.

3. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο υιοθετεῖ καὶ ὁ Harnack, καθ' ὃν ἡ ἰδέα πραγματικῶν δικαιωμάτων τοῦ Σατανᾶ εἶναι ξένη τῆς διδασκαλίας τοῦ Εἰρηναίου, πολλῶν δὲ μᾶλλον ἢ ἀνήθικος δόξα ὅτι τὴν ἀπολύτρωσιν εἰργάσατο ὁ Κύριος διὰ τινος ἀπάτης καὶ δόλου. Βάσει Παυλείων στοιχείων ὁ Εἰρηναῖος τὴν ἐκ τοῦ Σατανᾶ ἀπελευθέρωσιν πολλαχῶς βλέπει ἐν τῷ θανάτῳ τοῦ Κυρίου, ὃν θεωρεῖ ὡς λύτρον διὰ τὸν ἐν τῇ δουλείᾳ ἀχθέντα ἄνθρωπον, χωρὶς περαιτέρω νὰ ἔχῃ ἐπεξεργασθῇ τὴν ἰδέαν ταύτην (Lehrbuch der Dogmengeschichte, zweiter Band, Freiburg I. B., 1888, σ. 520-521). Πρβλ. καὶ J. Tixeront, Histoire des dogmes dans l'antiquité chrétienne, I, Paris 1924, σ. 266-267.

4. Ἡ πειθὴ αὕτη, σημειωτέον, δὲν δύναται νὰ ἀναφέρηται εἰς τὸν Διάβολον, τοῦθ' ἔπερ ὅλως ἀνόητον, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς δυναμένους διὰ τῆς πειθοῦς νὰ λυτρωθῶσιν ἐκ τῆς δυνάμεως τῆς ἀποστασίας.

5. Κατὰ τὸν Galtier (La rédemption et les droits du démon dans saint Irénée, ἐν Revue de science religieuse, t. II, σ. 1-24) ἡ ἔναντι τοῦ Διαβόλου δικαιοσύνη τοῦ

Περαιτέρω, κατὰ τὸν Εἰρηναῖον, ὁ Κύριος καταλύει τὴν ἰσχὴν τοῦ Διαβόλου διὰ τοῦ ὅλου ἀνακεφαλαιωτικοῦ του ἔργου. Τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς θείας του ζωῆς, πρὸ πάντων δὲ οἱ ἐν τῇ ἐρήμῳ πειρασμοὶ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς κακίας, ἀποτελοῦσι νίκην περιφανῆ κατὰ τοῦ Σατανᾶ¹. Ἡ ἀπολύτρωσις ὅμως ἐκ τῆς κυριαρχίας τοῦ ἐχθροῦ προσπορίζεται τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τοῦ Ἰλαστηρίου τοῦ Κυρίου πάθους. «Τῷ ἰδίῳ οὖν αἵματι λυτρωσαμένου ἡμᾶς τοῦ Κυρίου, καὶ δόντος τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, καὶ τὴν σάρκα τὴν ἑαυτοῦ ἀντὶ τῶν ἡμετέρων σαρκῶν et effundente Spiritum Patris in adunionem et communionem Dei et hominis...»².

Ἐξ ὧν εἶπομεν, φαίνεται ὅτι ἡ διαβόητος περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Σατανᾶ θεωρία οὐσιαστικῶς εἶναι ξένη τῆς διδασκαλίας τοῦ Εἰρηναίου. Ὅμως, τὸ τε πρόσωπον καὶ τὸ ἔργον τοῦ Διαβόλου ἐν τῷ ἔργῳ τῆς θείας περὶ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίας κεντρικὴν κατέχουσι, παρὰ τῷ Εἰρηναίῳ, θέσιν. Ἐναντίον τοῦ Διαβόλου ὁ Κύριος ἀναλαμβάνει ἀγῶνα κατὰ τοὺς κανόνας τῆς θείας σοφίας καὶ δικαιοσύνης, αἵτινες διέπουν τὰς καθόλου ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, μάλιστα δὲ τὰς ἐν τῷ ἔργῳ τῆς ἀπολυτρώσεως. Τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ διδεται μὲν ὡς λύτρον, χωρὶς ὅμως σαφῶς νὰ διακριβῶται εἰς ποῖον τὸ αἷμα τοῦτο ἐδόθη. Ὅλοσχερῶς ὅμως ἀποκλείεται ἡ ἰδέα ὅτι τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου ἐδόθη, ὡς λύτρον, εἰς τὸν Σατανᾶν διὰ τὰς κατεχομένας ὑπ' αὐτοῦ ψυχάς. Ὅπως ποτ' ἂν ᾖ, αἱ ἰδέαι τοῦ Εἰρηναίου περὶ τῆς θείας δικαιοσύνης ἐν τῷ ἔργῳ τῆς ἀπολυτρώσεως, κακῶς ἐκλαμβάνονται, θὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τῆς περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Σατανᾶ θεωρίας, ἣν θὰ ἐπιχειρήσωσιν ἀκολούθως τινὲς ἐκ τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων³.

ΩΡΙΓΕΝΗΣ

Τὴν περὶ δικαιωμάτων τοῦ Σατανᾶ θεωρίαν διὰ πρώτην φοράν βλέπομεν σαφῶς διατυπωμένην ὑπὸ τοῦ Ὁριγένους.

Ἀναγινώσκομεν τὸ ἐξῆς χωρίον.

«Τίμι δὲ ἔδωκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν; Οὐ γὰρ δὴ τῷ Θεῷ·
 » μῆτι οὖν τῷ πονηρῷ; οὗτος γὰρ ἐκράτει ἡμῶν, ἕως δούθη
 » τὸ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῷ λύτρον ἡ τοῦ Ἰησοῦ ψυχῆ, ἀπα-

Θεοῦ φέρεי ὑποκειμενικὸν καὶ ἀρνητικὸν χαρακτῆρα. Ἀποσπῶν τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τῆς τυραννίας τοῦ Διαβόλου ὁ Κύριος δὲν ἀδικεῖ αὐτόν, καθ' ὅσον θέτει ἀπλῶς τέλος εἰς ἄδικον κατάχρησιν ἀγαθοῦ σφετερισθέντος. Αἱ σχέσεις τοῦ Χριστοῦ ἐναντι τοῦ δαίμονος, κατὰ τὸν Εἰρηναῖον, δὲν δύναται νὰ εἶναι ἄλλαι τῶν σχέσεων Κυρίου πρὸς δούλον, ὃν ἀναγκάζει νὰ ἀποδώσῃ τὴν ἄδικον αὐτοῦ λεῖαν.

1. Adv. Haer. Omn. V, 21, παρὰ G. E. Bethune-Baker, An introduction to the early History of christian Doctrine, London, 9th edition, 1954, σ. 336.

2. Adv. Haer. Omn. V, 1,1, P. M. Gr. t. VII, c.1121.

3. Irénée, ἐν D. th. C., t. VII, c.2481.

» τῆ θέντι, ὡς δυναμένω αὐτῆς κυριεῦσαι, καὶ οὐχ ὀρῶντι,
 » ὅτι οὐ φέρει τὴν ἐπὶ τῷ κατέχειν αὐτὴν βάσανον· διὸ καὶ θάνατος αὐτοῦ δόξας
 » κεκυριευκέναι, οὐκέτι κυριεύει, γενομένου «ἐν νεκροῖς ἐλευθέρου» καὶ ἰσχυ-
 » ροτέρου, ὥστε καὶ πάντας τοὺς βουλομένους αὐτῷ ἀκολουθεῖν τῶν κρατου-
 » μένων ὑπὸ τοῦ θανάτου δύνασθαι ἀκολουθεῖν, οὐδὲν ἰσχύοντος κατ' αὐτῶν
 » ἐπὶ τοῦ θανάτου· πᾶς γὰρ ὁ μετὰ τοῦ Ἰησοῦ, ἀνεπίληπτός ἐστι τῷ θανάτῳ
 » ... Καὶ ἐπεὶ δέδοται ἡ ψυχὴ λύτρον ἀντὶ πολλῶν, οὐκ ἔμενε δὲ πᾶρ' ἐκείνῳ
 » ᾧ ἐδέδοτο τὸ λύτρον ἀντὶ πολλῶν, διὰ τοῦτο φησὶν ἐν τῷ ψαλμῷ τό· «Οὐκ
 » ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδην» ... καὶ τίνι ἐδόθη ἐκείνη λύτρον,
 » πολεμῶ κατέχοντι ἡμᾶς αἰχμαλώτους, ἕως λάβῃ τὸ λύτρον· καὶ εἰ ἐχώρει
 » τὸ τηλικούτον καὶ τοσοῦτον ἐκεῖνος λύτρον ἀντὶ τῶν αἰχμαλώτων λαβεῖν.
 » Καὶ οὐ ταῦτα φημι ὡς καταφρονῶν τῆς ψυχῆς τοῦ Ἰησοῦ, καὶ σμικρύνων
 » αὐτήν, ἀλλὰ βουλόμενος ταύτην μὲν κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον
 » λύτρον δεδῶσθαι ὑπὸ τοῦ βλοῦ Σωτῆρος· τὴν δὲ ὑπε-
 » ροχὴν καὶ τὴν θεότητα ἐκείνην μὴδ' ἂν δεδυνῆσθαι λύτρον δοθῆναι¹».

Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Ὁριγένους ἔχομεν σαφῆ πλέον τὴν ἰδέαν περὶ
 τῶν δικαιωμάτων τοῦ Σατανᾶ. Οὗτος ἐκράτει ἡμᾶς αἰχμαλώτους εἰς στυγνὴν
 παρ' αὐτῷ δουλείαν. Ἡ ἀπελευθέρωσις δὲ καὶ ἡ ἔξαγορὰ τῶν αἰχμαλώτων ἐκ
 τῆς τυραννίας ταύτης ἔδει νὰ γίνῃ κατόπιν προσφορᾶς αὐτῷ λύτρω. Ὡς
 τοιοῦτον ὅμως λύτρον, μόνῃ ἡ ψυχὴ τοῦ Κυρίου ἠδύνατο νὰ δοθῇ. Ὁ Σατανᾶς
 δέχεται τὸ λύτρον, πλὴν ἠπατήθη, ὅτι ἠδύνατο νὰ γίνῃ Κύριος αὐτῆς, χωρὶς νὰ
 συναισθάνηται, ὅτι δὲν ἦτο τοσοῦτον ἰσχυρός, ὥστε νὰ τὴν κατακρατήσῃ.
 Εἰσελθὼν δὲ διὰ τοῦ θανάτου ὁ Κύριος εἰς τὸ κράτος τοῦ θανάτου, ἅτε Θεὸς
 ὢν καὶ ἰσχυρότερος, κυριεύει αὐτοῦ, ἐλευθεροῖ δὲ συγχρόνως καὶ τοὺς ὑπ'
 αὐτοῦ κατεχομένους.

Στοιχεῖον νέον ἐν τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ ἔχομεν τὴν ἀπάτην² τοῦ Διαβόλου
 ἐν τῇ ὅλῃ διαδικασίᾳ. Ὁ Διάβολος ἐν τῇ μετὰ τοῦ Κυρίου συμφωνίᾳ ἀπατάται,
 ἡ ἀπάτη δ' αὐτὴ ἀποδοτέα εἶτε εἰς τὸν Θεόν, εἶτε εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν Διά-
 βολον (αὐταπάτη). Καὶ τίς μὲν ἡ ἀκριβὴς ἔννοια τοῦ Ὁριγένους ἐπὶ τοῦ προ-
 κειμένου, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ διακριβωθῇ³. Πιθανώτατα ὁ Σατανᾶς αὐτῆ-

1. In Math. XVI. 8, P. M. Gr. t. 13, σ. 1397-1400.

2. Περὶ ἀπάτης ὠμίλησεν ἐνωρίτερον ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας. Κατὰ τὸν ἱερὸν
 Πατέρα, ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου ἠπατήθη ὑπὸ τριῶν γεγονότων τελεσθέντων ἐν σιγῇ
 καὶ ἐν μυστηρίῳ, ἦτοι τῆς Παρθένου Μαρίας, τοῦ τοκετοῦ αὐτῆς, καὶ τοῦ θανάτου τοῦ
 Κυρίου (Πρὸς Ἐφεσ., P. M. Gr. t. V, c. 753).

3. Κατὰ τὸν Rashdall (Idea of Atonement, σ. 529-561, παρὰ Turner, μν. ἐρ. σ.
 56-57), ἐν τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ τοῦ Ὁριγένους οὐδὲν στοιχεῖον ἀνήθικον ἢ μὴ θρησκευτικὸν
 ἢ καὶ μὴ φιλοσοφικὸν ὑπάρχει. Ἡ θεωρία δὲ τῆς ἀπάτης ἐξηγεῖται διὰ τοῦ γεγονότος ὅτι
 ἡ θεία Πρόνοια ἐπιτρέπει εἰς τοὺς διεστραμμένους ἀνθρώπους νὰ συλλαμβάνουσι τὴν ἰδίαν
 αὐτῶν καταστροφὴν, ὅποτιμῶντες τὰς ἐναντίον αὐτῶν παρατασσομένας δυνάμεις. Τὸ πόρι-
 σμα τοῦτο ὁ Turner δὲν ἀποδέχεται, ἐπιμένων ὅτι ἡ ἰδέα τῆς ἀπάτης εἶναι ἐνεργὸς παρ'

πατήθη¹, νομίσας ὅτι ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ ἀπλῶς τῆς ψυχῆς τοῦ Κυρίου, χωρὶς νὰ συναισθάνηται τὴν ὑπὸ τὴν σάρκα τοῦ Ἰησοῦ ἐγκρυπτομένην θεότητα.

Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἡ θεωρία αὕτη δὲν ἀποτελεῖ καὶ τὸ κύριον καὶ μοναδικὸν στοιχεῖον τῶν σωτηριολογικῶν τοῦ Ὀριγένους ἀντιλήψεων. Παρὰ-λήλως, ἐξέχουσιν θέσιν κατέχει παρ' αὐτῶ ἡ θεωρία περὶ ἀντιπροσωπευτικῆς ἐξιλαστηρίου θυσίας τοῦ Χριστοῦ.² Φέρων τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ὁ Κύριος ὑπέφερον ἔκουσίως³, ἀληθῆς δ' ἀρχιερεὺς προσέφερε τῷ Πατρὶ αὐτοῦ ἀληθῆ θυσίαν ἐξιλασμοῦ, γεγονὼς αὐτὸς τὸ ἱλαστήριον θυμᾶ.⁴

Γενικῶς εἰπεῖν, ἡ περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Σατανᾶ θεωρία, ἥτις διὰ τοῦ Ὀριγένους εἰσέρχεται εἰς τὴν πατερικὴν θεολογίαν, ὑπῆρξεν ἀτυχῆς⁵, τυχοῦσα περαιτέρω ἀτυχῶν ἐπεξεργασιῶν ἰδίως ἀπὸ μέρους τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, εἰς οὗ τὴν διδασκαλίαν ἐφεξῆς μεταβαίνομεν.

(Συνεχίζεται)

---

¹ Ὀριγένει. Ἐναγνωρίζει ὅμως ὅτι πολλὰ στοιχεῖα τῆς ἀργότερον ἐπεξεργασθείσης θεωρίας ταύτης εὐτυχῶς ἐλλείπουσι παρὰ τῷ ἡμετέρῳ συγγραφεῖ (αὐτόθι). — Κατὰ τὸν Harnack ἡ ὅλη περὶ λύτρων καὶ δικαιωμάτων τοῦ Σατανᾶ θεωρία τοῦ Ὀριγένους, συνδεδεμένη μετὰ τῆς θεωρίας τῆς ἀπάτης τῆς ἀπαντώσης τὸ πρῶτον παρὰ τοῖς ὀπαδοῖς τοῦ Βασιλείδου, ἐδράζεται ἐπὶ λαϊκῶν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἀντιλήψεων, ἐνισχυομένη ἔτι ὑπὸ μαρκιωνιτικῶν στοιχείων.

1. B. Baker, μν. ἔρ., σ. 337, ὑπόσημ. 3.

2. «Peccata generis humani imposuit super caput suum; ipse (Jesus) est enim caput corporis ecclesiae suae» (P. M. Gr. t, XIV. c. 720-721).

3. C. Cels. 1, 54; II, 44; VII, 57.

4. (Quo scilicet per hostiam sui corporis propitium hominibus faceret Deum... secundum hoc ergo quod hostia est, profusione sanguinis sui propitiatio efficitur in eo quod dat remissionem praecedentium delictorum» (P. M. Gr. XIV, 946, 950; XII, 756-757).

5. Tixeront, μν. ἔρ., σ. 316, ὑπόσημ. 1. — Πρβλ. καὶ G. Bardy, Origène, ἐν D. th. C., t. XI, c. 1489-1565.